

ANTROPOLOGIE PRO SOCIÁLNÍ PRÁCI

**úvod do předmětu - příklady jeho
užití v praxi - mapa oboru**

Tento učební materiál vznikl v rámci projektu *Inovace studijního programu Pastorační a sociální práce ETF UK (CZ.2.17/3.1.00/33279)* spolufinancovaného z prostředků Evropského sociálního fondu, státního rozpočtu České republiky a rozpočtu hlavního města Prahy.

Evropský sociální fond – Operační program Praha Adaptability
Praha & EU: Investujeme do vaší budoucnosti

Průvodce tématem

- 1 ÚVOD SOUVISLOST VZNESENÝCH OTÁZEK S ANTROPOLOGIÍ
- 2 DVA POHLEDY NA SVOBODU ČLOVĚKA
- 3 OD POHLEDU NA SVOBODU K POJETÍ ČLOVĚKA
- 4 ZÁVĚR: SMYSL ANTROPOLOGIE PRO POMÁHAJÍCÍ PRAXI

Antropologická otázka: "Co je člověk?"

- **"Latentní" charakter antropologické otázky otázka ani odpověď nás zpravidla nezajímá**
- **Kant a jeho 4. otázka "Co jsem?" jako konkrétní vyjádření otázky "Co je člověk?"**
- **Ovšem v zajímavých či kritických (životních) situacích (Schopenhauer) je otázka aktuální**
- **Odpověď na otázku "Co je člověk" jako řešení krize identity (viz foto "Pes kouše")**

Záleží na tom, zda víme, co člověk je? Proč je třeba to vědět?

- **Nastane však situace, kdy je otázka důležitá:**
 - v zajímavých či kritických (životních) situacích (K. Jaspers: tzv. "mezní situace")
 - v krizi vlastní identity: kdo vlastně jsem, čím jsem jedinečný/á, čím jsem stejný/-á jako ostatní
 - v úvaze o smyslu svého bytí: odtud se odvíjí mé poslání, jak naplnit sebe sama, jakou mám já, či jiný, hodnotu?
 - zásadně pak v otázkách po smyslu a realizaci pomáhající profese

Záleží na tom, co je člověk? Proč?

- **Příklad připodobnění člověka a zvíře**
 - **umělecký přístup využívá zvířete k vystižení charakterových rysů člověka (Ahtila)**
 - **terapie (psychoterapeutické situace, využití podobných rysů člověka a zvířete)**
 - **kasuistika – viz příklady**
 - **připodobnění nevhodného lidského jednání ke zvířeti (tzv. "zvěrstva", násilí,...)**
 - **není člověk jen mechanismus nebo nástroj nebo ?**
 - **snaha o vystižení specifického postavení člověka jeho porovnáním oproti zvířeti (M.Scheler)**

Zůstane člověk něčím zvláštní?

- Příklad přístupů potvrzujících zvláštní místo člověku: **Scheler**
 - člověk je fyziologicky blízký člověku
 - může se ze světa vyvázat
 - na rozdíl od zvířete má "ducha"
 - viz úryvek z dějin zápasu o přiznání zvláštního místa člověku "*K ideji člověka*"

Zůstane člověk něčím zvláštní?

- **Příklad přístupů potvrzujících zvláštní místo člověku: Cassirer**
 - člověk se od zvířete odlišuje způsobem vnímání světa
 - naše vnímání chápe jako systém využívající symbolické figury
 - vnímání člověka vykazuje zcela jiný přístup ke světu než má zvíře

Zůstane člověk něčím zvláštní?

- **Příklad přístupů potvrzujících zvláštní místo člověku: Foucault**
 - "archeologická" metoda zkoumání užití pojmů v dějinách
 - "genealogická" metoda k vysvětlení vzniku současného užívání pojmů
 - obsah našeho vědění o druhých je podmíněn dobou a způsobem jednání
 - člověk jedinec se dostává do systému (struktury) daného společenským *epistémé*
 - odhalují se projevy strukturální moci nad jedincem
 - hrozí ztráta jedinečnosti člověka

Zůstane člověk něčím zvláštní?

- **Příklad přístupů potvrzujících zvláštní místo člověku: Marcel**
 - člověk a technika: zdroj touhy i strachu
 - co může člověk vzhledem k technice?
 - hledání středu člověka v duchovním usebrání
 - antropologie je jednou z cest tomuto usebrání
 - úryvek z Marcelovy přednášky

Závěr: v antropologii jde mnohdy

- **o vystižení jinnakosti člověka jako tvora i jako jedince**
- **o hledání podkladů pro jeho nezaměnitelnou hodnotu jako osoby**
- **o vystižení křehkosti a zároveň mohutnosti (velikosti) člověka**

Příklad užití antropologie v praxi

- **Jde o znalost člověka – klienta – nebo o znalost člověka – mne – v situacích pomáhající profese?**
 - kasuistika (sociální šetření)
 - kasuistika (problém svobody)
 - komentář ke kasuistikám
 - jde o dílčí případ řešení otázky "Co je člověk (klient)"?
 - potřeba odlišit klienta a sociálního pracovníka či soc.pracovnice: proč?
 - problém: neexistuje nestranný "posuzovatel" pro toto odlišení
 - řešení otázky "Co je člověk (klient)"? je ovlivněno tím, čím nebo kým je řešitel, tedy jaký je to člověk a z jaké zkušenosti vychází

Některá specifika metody antropologie

- hermeneutický kruh
 - jak interpretovat (vysvětlit) člověka, pokud není pevně daný základ, nebo předpis této interpretace?
- privilegovaný fenomén
 - určující jev, ze kterého vyjdu při zkoumání člověka
- antropologický kruh
 - člověk není schopen stanovit objektivní základ, ze kterého může nezávisle člověka vysvětlit
 - důvodem je to, že sám je člověkem, je tedy zatížen nějakou předem danou zkušeností/předvěděním
- předvědění
 - vědění nereflektované, tzv. předporozumění, umožňující klást otázky a dále určovat, co je věc a jaká je věc ... (viz též kap.3 "Co je vědění")
 - je základním východiskem umožňujícím hledat odpověď na antropologickou otázku

Dodatek: kritika antropologie

- nikdy nehotová odpověď na otázku co je člověk
- tázání filozofické antropologie je obsahem již existujících disciplín
- text námitek a diskuse

Průvodce tématem – 2.část

- 1 ÚVOD SOUVISLOST VZNESENÝCH OTÁZEK S ANTROPOLOGIÍ
- 2 DVA POHLEDY NA SVOBODU ČLOVĚKA
- 3 OD POHLEDU NA SVOBODU K POJETÍ ČLOVĚKA
- 4 ZÁVĚR: SMYSL ANTROPOLOGIE PRO POMÁHAJÍCÍ PRAXI

"Co nebo kdo je člověk?"

Dva příklady odpovědi

- **společným privilegovaným fenoménem je zvolena svoboda člověka**
- **odpovědí na antropologickou otázku je určité pojetí člověka**
- **odpověď je ovlivněna privilegovaným fenoménem – tedy konkrétním pojetí svobody**

Svoboda jako privilegovaný fenomén

- 1. ukázka textu – **J. P. Sartre: Existencialismus je humanismus**
- 2. ukázka textu – **K. Jaspers: Co je člověk?**

Rozbor/interpretace textu **Sartre**

- **1) Podstata je před existencí**
 - **Sartre chápe podstatu jako danost**
 - **předpokládá, že tato podstata určuje člověka**
 - **autorem tohoto omezení (dle Sartra) bývá Bůh**

- **2) Podstata determinuje člověka nezávisle na Bohu**
 - **pokud Bůh neexistuje, netřeba se nechat vázat podstatou člověka**
 - **i ateista může chápat pojetí člověka jako determinované podstatou**

Rozbor/interpretace textu **Sartre**

- **3) Existencialismus znamená, že nástrojem k vysvětlení člověka je pouhý fakt vlastní existence**
 - *člověk nemá dānu ani vlastní podstatu*
- **4) Člověk je sám skrze své osamocené bytí tvůrcem své vlastní podstaty**
 - *je sám tím projektem i projektantem*
 - *sám zaujímá tvůrčí roli vynechaného Boha*

Rozbor/interpretace textu **Sartre**

- **5) Sartre rozlišuje běžná chtění, která nemají s existenciálním životním zaměřením nic společného**
 - *určující je vědomé, aktivní subjektivně „projektovaném“ žití*
 - *člověk za ně nese zodpovědnost*
- **6) Skutečně svou volbou volíme i druhé lidi, Sartre tvrdí. Jak to?**
 - *subjektivní volba není volbou subjektivní pouze s ohledem na sebe sama*

Rozbor/interpretace textu **Sartre**

- **7) Sartrovo pojetí svobody zakládá důvody pro zodpovědnost za naše rozhodování**
 - *naše volba je prý vždy správná (Jak je to možné?!!)*
 - *není zde nějaké měřítko správných rozhodnutí*
 - *hodnotou (považovanou za správnou) zde je, že volíme*
- **8) Chybějící Bůh je zdrojem existenciální úzkosti**
 - *Sartre však tuto úzkost řeší tak, že volbě jako takové přiřadí hodnotu*
 - *podílím se na koncipování „obecného“ člověka*

Rozbor/interpretace textu **Sartre**

- **9) *Ani před volbou, ani po ní, nemáme žádný pevný bod, abychom se ujistili o její správnosti***
 - ***Sartre proto člověka přímo nazve svobodou***
 - ***jde o vrženost člověka do života a o jeho odsouzení ke svobodě***

Rozbor/interpretace textu Jaspers

- **1) Jaspers uvádí pochybnosti o možnosti vědění o člověku.**
- **2) Člověk je více, než předmět našeho zkoumání – je v něm možnost svobody.**
- **3) Jaspers nemluví o svobodě jako nezávislosti. Zkušenost svobody člověka ho dělá něčím více, než jsou běžně poznatelné věci.**
- **4) Prožitek svobody Jaspersovi umožňuje se odvolat na vztaženost člověka k Bohu.**
 - **Ve svobodě vidí otevřenost pro dobro. Nechápe ji jako pouhou nezávislost.**

Rozbor/interpretace textu Jaspers

- **5) Jaspersovi jde především o autenticitu člověka.**
 - *Té dosáhneme lépe, když se vnímáme ve vztahu k něčemu, co nás přesahuje – k transcendenci či k Bohu.*
- **6) Právě důsledkem svobody je možnost vztáhnout se k tomu, co mě přesahuje.**
 - *Znamená to se osvobodit z „vitálního“ fungování ve světě, a obrátit se k tomu, co člověka přesahuje. Podmínkou dosažení tohoto osvobození je schopnost být autentický/á, tj. žít své svobodného bytí v souladu se sebou samým.*
- **7) Klíčovým prvkem k vystižení člověka je svoboda; bez ní by došlo ke ztrátě obecného povědomí o člověku a k vymizení fenoménu lidství.**

Průvodce tématem – 3.část

- 1 ÚVOD SOUVISLOST VZNESENÝCH OTÁZEK S ANTROPOLOGIÍ
- 2 DVA POHLEDY NA SVOBODU ČLOVĚKA
- 3 OD POHLEDU NA SVOBODU K POJETÍ ČLOVĚKA
- 4 ZÁVĚR: SMYSL ANTROPOLOGIE PRO POMÁHAJÍCÍ PRAXI

Oprávněnost uvedených ukázek pro vztah k praxi

- ***Právo klienta na sebeurčení, sebezmocnění, ...***
- ***Souvisí nějak s pojetím svobody?***
 - *Negativní a pozitivní pojetí svobody*
 - *... další...?*

Společná východiska přístupů ke svobodě Sartra a Jasperse

- ***svoboda je antropologickou konstantou***
- ***svoboda je privilegovaným fenoménem***
- ***jako filosofové ovlivnění existencialismem vychází ze stejných autorů***
 - ***Zejména je ovlivnili Nietzsche, Husserl, Heidegger***

Sartre: negativní pojetí svobody

- ***člověk viděn spíše v rozměru jeho praktické vitální živočišné funkčnosti***
- ***prostor k vlastní realizaci pouze v „horizontální“ rovině svých rozhodnutí***
- ***pojetí a hodnota člověka založeny na svobodě volby***
- ***svoboda a zodpovědnost má smysl pouze v návaznosti na druhého člověka***

Jaspers: pozitivní pojetí svobody

- *svoboda jako člověku daná*
- *když si ji plně uvědomím, mohu poznat člověka jinak než jako předmět*
- *uvědomění si svobody je pro Jaspersse výzvou k otázce po původu svobody*
- *svoboda i zodpovědnost člověka jsou založeny na vztahu k tomu, co člověka přesahuje*
- *Jaspersova otázka po původu svobody nepředstavuje nebezpečí determinace, ale pozitivního rozvoje*
- *svoboda mu je výzvou k sebeuschopnění člověka*

Průvodce tématem – 4.část

- 1 ÚVOD SOUVISLOST VZNESENÝCH OTÁZEK S ANTROPOLOGIÍ
- 2 DVA POHLEDY NA SVOBODU ČLOVĚKA
- 3 OD POHLEDU NA SVOBODU K POJETÍ ČLOVĚKA
- 4 ZÁVĚR: SMYSL ANTROPOLOGIE PRO POMÁHAJÍCÍ PRAXI

Význam antropologie pro pomáhající praxi

- ***Hledání definitivní odpovědi na otázku co je člověk zůstává neúspěšné (viz kritika antropologie)***
- ***Studiem různých pojednání o člověku možná zkresleně zahlédneme nějaké rysy sebe***
- ***Díky pohledu na sebe si mohu uvědomit nedostatečnost svého pohledu na druhého***
 - *předejít promítání vlastních představ na druhého*
 - *poznat a vzít v úvahu jinakost a specifičnost druhého*

K zamyšlení se nad svobodou a pojetím člověka

- **1. Jak by se projevil Sartrův argument pro humanismus, kdyby po válečném konfliktu měl člověk zůstat na zemi sám a nebylo možno se opřít o existenci druhých?**
- **2. Je pro Jaspersovo pojetí svobody důležité, jestli se člověk vztahuje ve své svobodě k Bohu nebo k transcendenci?**
- **3. Jaké důsledky může mít snaha posuzovat během sociálního šetření klienta podobně, jako se posuzuje nějaká věc? Jak se toto posuzování projevívá? Lze tomu v praxi zabránit?**
- **4. Co bude obnášet moje vlastní reflexe mé vlastní svobody? Je důležitá pro můj vztah k druhým?**
- **5. Který z filosofů předkládá pojetí člověka, se kterým bych se spíše chtěl/a ztotožnit? A naopak?**

Co si k antropologii přečíst?

- **SOKOL, Jan: *Antropologie, Praha: Portál, 2000***
- **CORETH, Emerich: *Co je člověk?, přel. Bohuslav Vik, Praha: Zvon, 1994***
- **JASPERS, Karl: *Úvod do filosofie, přel. Aleš Havlíček, OIKOYMENH: Praha, 1996***
- **SCHELER, Max: *Místo člověka v kosmu, přel. Anna Jaurisová, Praha: Academia, 1968***
- **BUBER, Martin: *Problém člověka, přel. Marek Skovajsa, Praha: Kalich, 1997***
- **SOKOL Jan, PINC Zdeňek: *Antropologie a etika, Triton, 2003 Praha***
- **ANZENBACHER, Arno: *kap. 6 "Co je člověk?,,***
- **... a další.**